

Д. М. Колодичаспірант кафедри розвитку факультету психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

З метою дослідження впливу інформальної освіти (дистанційного навчання та мовних курсів) на самооцінку підлітків у крос-культурному вимірі було здійснено порівняльний аналіз українських і в'єтнамських школярів. У дослідженні взяли участь українські підлітки (30 осіб), які мають досвід як формальної шкільної освіти, так і дистанційної освіти та курсів англійської мови, та в'єтнамські школярі (34 особи), які навчаються в системі загальноосвітніх шкіл та інформальної освіти – курсів англійської мови. Це дало можливість оцінити їхню самооцінку в різних умовах соціалізації та освітнього процесу. Було застосовано методика «Дерево» (автор Д. Лампен) в адаптації Л.П. Пономаренко та проєктивний автопортрет «Я навчаюсь». Результати репрезентовано у вигляді таблиці, що містить результати вибору досліджуваних за методикою «Дерево» залежно від їхнього стану в різних умовах освіти, відповідного маркування цих станів різними кольорами та критеріями, за якими інтерпретувався вибір позиції. Також додано зразки малюнків проєктивного автопортрету, які наочно ілюструють стани досліджуваних у різних умовах освітнього процесу. В результаті дослідження було виявлено розбіжності у розподілі самооцінки підлітків як між типами організації освітнього процесу, так і залежно від культурних розбіжностей. Також було виявлено вплив умов освітньої соціалізації (формальна, дистанційна та інформальна освіта) на розвиток особистості підлітків та їхнє ставлення до самих себе. Зокрема, найбільш сприятливими умовами для досліджених українських підлітків стала інформальна освіта. Навчання в умовах загальноосвітньої школи викликало в багатьох із них перевтому та уникання навчальної діяльності. Дистанційне навчання призводило до деякої самотності, відсутності прагнення до лідерства. В'єтнамські підлітки були адаптовані до навчання в загальноосвітній школі та сприймали інформальну освіту як місце для спілкування та розваг, що не заважає їхній успішності. Також було визначено перспективи подальших досліджень – розроблення оптимальної стратегії психологічного супроводу дітей і підлітків різних культур в умовах інформальної освіти.

Ключові слова: самооцінка підлітка, освітня соціалізація, крос-культурне дослідження, в'єтнамські школярі, інформальна освіта, дистанційне навчання.

Постановка проблеми. Введення інформальних освітніх технологій у навчальний процес призводить до появи нових можливостей для розвитку особистості того, хто навчається. В умовах інформальної освіти людина вчиться працювати з інформацією: вона набуває навичок ефективного пошуку і відбору інформації, її структурування, аналізу та оцінки. Оцінка інформації з погляду її дидактичних властивостей: достовірності, повноти, цінності, актуальності, динамічності (або статичності), релевантності входить у щоденну практику кожного учня і є новим видом навчальної діяльності. Це необхідно для формування компетенцій, актуальних у будь-якій професійній діяльності.

Поняття «інформальна освіта» є загальним терміном для визначення освіти поза межами освітнього середовища, тобто індивідуальна пізнавальна діяльність, відвідування майстер-класів, тренінгів, дистанційне навчання, самоосвіта, яка реалізується через активну діяльність у соціумі; професійне спілкування з фахівцями, онлайн-курси, комп'ютерні навчальні програми тощо. До інформальної освіти відносять також такі види

діяльності, як: індивідуальна самоосвіта, спільноти за професійними інтересами, регулярне читання професійної літератури, подорожі, відвідування закладів культури, написання статей і монографій на професійну тему [14, с. 225–229]. Інформальна освіта найдавніша з відомих людству форм освіти, зразки якої дійшли до нас у вигляді історичних документів, де розповідається про діяльність давніх учителів. Така освіта мала характер безпосереднього спілкування на міжособистісному та суспільному рівнях між учнем і вчителем. Інформальна освіта надавала цьому спілкуванню незвичайної спрямованості та певного сакрального смислу. Учитель був для своїх учнів не тільки комунікатором, який транслював певні знання, але й особистістю, яка має харизму, здатна під час мовної взаємодії використовувати різні нетрадиційні для свого часу форми та методи досягнення результатів спільної пізнавальної діяльності. Кожна епоха накладала свій відбиток на характер транслювання інформальної освіти, тому її розвитку сприяли нові форми суспільного об'єднання людей [13]. Інформальна освіта

постає актуальною як потужний освітній потенціал суспільства в системі неперервного навчання.

Варто зазначити, що чимало американських дослідників не погоджується з терміном «інформальна освіта», бо вважає, що навчання на робочому місці побудоване на формальних домовленостях між співробітниками, тому вживання цього терміна неправильне [19–21]. Полікультурна модель освіти супроводжується виникненням нових інституційних форм і, відповідно, розширенням поняттєво-категоріального апарату. Поняття «інформальна освіта» на сучасному етапі розвитку педагогічної науки не має стійкого класичного визначення. Відомо, що інформальна освіта спрямована на створення необхідних умов для становлення мобільної особистості, спрямованої на внутрішнє самовдосконалення, на основі стабільних загальнолюдських цінностей і потреб у саморозвитку, тобто здатності ставити перед собою мету та відносно легко приймати життєво важливі рішення [2]. Інформальна освіта є індивідуальною пізнавальною діяльністю, яка супроводжує повсякденне життя людей і не обов'язково має цілеспрямований характер. Інформальну освіту можна також визначити як спонтанне утворення індивіда, в основі якого лежить його власна активність, самоствердження і самовираження. Інформальна освіта являє собою важливий чинник професійно-особистісного самовдосконалення педагога. Вона не має певної структури, а результати освітнього процесу зумовлюються здатністю особи перетворити можливості та потенціали суспільства на чинники його індивідуального розвитку. За визначенням ЮНЕСКО, до основних форм неперервної освіти відносять такі: формальну, неформальну, інформальну [4]. Формальна освіта належить до системи інституційних закладів: шкіл, коледжів, університетів, інших інституційних навчальних закладів, які забезпечують комплекс взаємопов'язаних навчальних програм як основного заняття для дітей і молоді. Ця освіта завершується видачею дипломів державного зразка. До неформальної освіти належить будь-яка організована та тривала навчальна діяльність, яка не підпадає під визначення формальної освіти і може відбуватися як у навчальному закладі, так і поза ним, для осіб незалежно від їхнього віку. Така освіта не завжди завершується видачею дипломів. Інформальна освіта, на думку М. Горшкова та Г. Ключарьова, є найбільш інноваційною з погляду класичної теорії та містить усі види навчальної діяльності, які не підпадають під визначення формальної та неформальної освіти. За їхнім твердженням, ця форма вирізняється зазвичай відсутністю організації та може здійснюватися як на індивідуальному рівні (наприклад, самоосвіта), так і на груповому (наприклад, на робочому місці чи в сім'ї,

на дозвіллі). Інформальна освіта найефективніше змінює моделі поведінки людей у повсякденному житті [4]. Тому є думка, що цей вид треба називати повсякденною освітою. У цьому є певний смисл, адже повсякденна діяльність є найбільш тривалим і неперервним (за винятком, можливо, часу для сну) періодом людського життя. Інформальну освіту іноді називають університетами життя – місцем, де ми навчаємося, часто не усвідомлюючи, що ми робимо. «Під час розмови із друзями, близькими чи просто з попутниками ми дізнаємося щось нове. Намагаючись зробити щось уперше, ми також учимося. Інформальним навчанням можна вважати перегляд телевізійних передач, відвідування музеїв, читання книг, прогулянки Інтернетом, просто роздуми на тему. Наскільки таке навчання тривіальне або має виняткове значення – другорядне питання. Головне, що в широкому сенсі ми стаємо тими, хто навчається протягом усього життя. [2].

За результатами аналізу наукових досліджень встановлено, що поняття інформальної освіти набагато ширше, ніж поняття самоосвіти, і охоплює сімейне, побутове, дозвільне навчання тощо. Водночас самоосвіта входить у поняття інформальної освіти, вони взаємопов'язані, але не тотожні. «Найбільш революційним» із погляду класичної теорії називає інформальну освіту С. Зміїв. На думку цього вченого, вона вирізняється невисоким рівнем організації пошуку та може здійснюватися як на індивідуальному рівні (самоосвіта), так і на груповому (на робочому місці чи в сім'ї). Інформальна освіта важко піддається емпіричному і статистичному аналізу [7].

Проведений нами аналіз літератури для визначення поняття інформальної освіти показав, що немає чіткої дефініції цього терміна. На це є декілька причин, а саме:

– відносно нетривалий період існування концепції інформальної освіти (поняття було остаточно введено в 1980-х рр. в Сполучених Штатах Америки та у 2000-х рр. у Європі після видання «Меморандуму про неперервну освіту Європейського Союзу»);

– поняття трактується в контексті авторських позицій, авторських наукових шкіл, які іноді суперечать одна одній;

– інформальна освіта не може розглядатися поза контекстом формальної та неформальної освіти, оскільки вони становлять єдину освітню парадигму сучасного світу та являють собою сучасну систему освіти, сучасний освітній процес, однак дебати щодо визначення цих понять містять здебільшого суперечливі заяви про перевагу одного типу навчання над іншим;

– дефініція цього поняття (як і дефініція формальної та неформальної освіти) залежить від історично складених національних систем освіти [18].

З цього приводу дуже влучно висловився В. Джеймс, зазначаючи, що самовідчуття особистості залежить від того, ким вона прагне стати і чого досягти [18]. Соціальний компонент охоплює уявлення особистості про своє соціальне становище, про взаємини із членами родини чи важливої, референтної групи, в колективі (навчальній групі чи товаристві колег на роботі). У феноменологічному підході К. Роджерса підкреслюється роль «Я-концепції» для соціалізації особистості. Згідно з положеннями цього підходу «Я-концепція» являє собою внутрішню сутність, внутрішнє наповнення індивіда, яке тяжіє до культурних цінностей, що існують у сучасному йому суспільстві, вона регулює його поведінку, створюючи досить стійкі схеми, в межах яких індивід зазвичай реагує на зовнішні обставини та проводить свою діяльність [17]. Оскільки позитивне ставлення до себе сильно залежить від ставлення до особистості з боку інших людей, то може виникнути розрив між потребою в позитивному ставленні до себе та досвідом реальної взаємодії. Тож разом розвиток «Я-концепції» супроводжується збільшенням потреби позитивного ставлення з боку навколишніх людей. Розвиток «Я-концепції» – це не накопичення досвіду і навчання культурним і соціальним кодам, а систематична соціалізація, самоактуалізація та самоусвідомлення особистості. Якщо між «реальним» та «ідеальним Я» є сильні відмінності, то ця різниця може призводити до депресії, тривожності, низької самооцінки, тобто може призвести до спотворення сприймання реальності, що спричинить різноманітні психологічні труднощі. Розбіжність між реальним досвідом і «реальним Я» може спричинити психологічну дезадаптацію внаслідок спроб захистити образ «Я» від такого досвіду, тобто внаслідок викривлення сприймання реальності чи її неправильної інтерпретації. В житті кожній людині доводиться адаптуватися до вимог соціальної групи чи суспільства загалом, згладжувати «гострі сторони» якихось своїх рис, які погано вписуються – людина певним чином «прикидається» такою, якою її хочуть бачити. Це може призводити до значних розбіжностей між «реальним Я» та тією частиною «Я-концепції», яка в конкретній ситуації стає джерелом тривоги. Тож якщо особистість дійсно відчує, що її приймають справжньою, такою, якою вона є, «незамаскованою», то це стане поштовхом для неї бути більш відкритою, відвертою з іншими. Тож можна зробити висновок про те, що лише узгодженість між «реальним Я» особистості та її емоціями, думками робить її врівноваженою, гармонічною. Життєві цілі особистості, образ того, ким вона бачить себе в майбутньому, ким прагне стати – це все являє

собою «ідеальне Я», ідеалізований, внутрішньо перепрацьований образ культурних уявлень і норм поведінки, який здійснює регулює поведінку, наштовхує на вибір тих чи інших вчинків. Підбиваючи підсумки, треба зазначити, що соціалізація має провідну роль в утворенні не тільки «реального Я», а й системи цінностей та ідеалів особистості – її «ідеального Я» – те, ким ми себе вважаємо, визначається нашим життєвим досвідом у суспільстві і нашим ставленням (та/або включенням) до різних соціальних ролей, моделей поведінки тощо.

Мета статті – дослідити вплив інформальної освіти (дистанційного навчання та мовних курсів) на самооцінку підлітків у крос-культурному вимірі – порівняльний аналіз українських і в'єтнамських школярів.

Методи та побудова дослідження. На цьому етапі в дослідженні брали участь підлітки-українці (30 осіб), які мають досвід як формальної шкільної освіти, так і дистанційної освіти та курсів англійської мови, та в'єтнамські школярі (34 особи), які навчаються в системі загальноосвітніх шкіл та інформальної освіти – курсів англійської мови. Це дало можливість оцінити їхню самооцінку в різних умовах соціалізації. З цією метою було застосовано дві методики: методику «Дерево» (автор Д. Лампен) в адаптації Л.П. Пономаренко та проєктивний автопортрет «Я навчаюсь».

Методика «Дерево» *Вибір позицій інтерпретується за такими критеріями:*

- № 1, 3, 6, 7 характеризують установку на подолання перешкод;
- № 2, 19, 18, 11, 12, 16 – комунікабельність, дружня підтримка;
- № 4 – стійкість позиції (бажання домагатися успіху без подолання перешкод);
- № 5 – втомлюваність, загальна слабкість, невеликий запас сил, астеничність;
- № 9 – мотивація на розваги;
- № 13, 21 – замкнутість, тривожність, відчуженість;
- № 8 – характеризує усунування від навчального процесу, відхід у себе;
- № 10, 15 – комфортний стан, нормальна адаптація;
- № 14 – кризовий стан, «падіння у прірву»;
- № 20 – часто вибирають як перспективу діти із завищеною самооцінкою і установкою на лідерство;
- № 17 – позиція споживача, «сів на шию і ноги звисив».

Респонденти маркували різними кольорами свій стан у різних умовах освіти. Результати відображено в таблиці 1. Було виявлено розбіжності у розподілі самооцінки підлітків як між типами організації освітнього процесу, так і залежно від культурних розбіжностей.

Таблиця 1

Результати вибору досліджуваних за методикою «Дерево»

Позиції	Українські підлітки			В'єтнамські підлітки	
	Дистанційне навчання	Інформальне навчання	Традиційне навчання	Інформальне навчання	Традиційне навчання
1,3,6,7	2	7	1	2	1
2, 19, 18, 11, 12, 16	3	6	2	10	9
4	8	0	0	3	0
5	0	0	11	0	2
8	5	2	9	0	1
9	3	0	1	4	3
10, 15	2	8	0	8	8
11	0	2	0	2	0
12	0	0	2	0	2
13, 21	4	0	0	0	0
14	0	0	1	0	0
17	0	0	1	0	0
19	3	0	1	0	0
20	0	5	1	9	7

Розрахувати достовірність розбіжностей за допомогою дисперсійного аналізу не вдалося внаслідок відсутності частини позицій у розподілі результатів. Але було помітно, що традиційне навчання в українських школярів викликало почуття втоми, уникання навчальної діяльності, інформальне навчання асоціювалося з подоланням труднощів, успіхом, дружньою підтримкою. Дистанційна освіта також, загалом, викликала позитивні емоції в досліджуваних – вони демонстрували хорошу адаптацію, бажання домагатися успіху без подолання перешкод, але відсутність дружньої підтримки дещо їх засмучувала. Цікавим виявилася повна відсутність мотивації до лідерства та перемоги в умовах дистанційної освіти, що,

ймовірно, пов'язано з відсутністю дитячого колективу та можливості до змагання з однолітками. Автопортрети підлітків підтверджували результати, які були отримані за допомогою попередньої методики. Результати наведено на рисунку 1.

На рисунку зображено як себе, так і інших учнів. Помітно, що із шести дітей у класі лише один проявляє зацікавленість у навчанні, тоді як інші спілкуються між собою, демонструють перевтому та нудьгують. Таке ставлення в цьому випадку зумовлене ще й специфікою особистості дитини – вона художньо обдарована, а на малюнку зображено урок із математики, яка зовсім не приваблює дівчину. Та ж дівчина зобразила себе в умовах дистанційної освіти – рисунок 2.

Рис. 1. «Я на уроці в школі». Дівчинка, 15 років

Рис. 2. «Я навчаюсь дистанційно». Дівчинка, 15 років

Рис. 3. «Я на курсах англійської мови». Дівчинка, 12 років.

Наша досліджувана була переведена на дистанційне навчання тому, що вона переїхала з батьками за кордон. Вона охоче погодилась на дистанційну форму навчання, а її успішність значно збільшилася внаслідок такої форми організації навчального процесу. Під час заповнення методики «Дерево» вона посідає п'яту позицію в загальноосвітній школі та восьму – у дистанційній. Інтроверсія та відчуженість від спілкування збільшується на рисунку 2. Ізоляція дитини під-

креслена межами стін, підвіконня, вікна, які відокремлюють дівочу фігуру від навколишнього світу. При цьому цей внутрішній простір сприймається як безпечний і насичений джерелами інформації: ноутбук, книжки на відкритих полицях, зошити. Світ максимально комфортний і дружній для дитини – м'які подушки, пухнасті килимки, кухлик чаю або кави. Подібні зображення були притаманні і іншим українським дітям, які мали досвід як загальноосвітньої школи, так і дистанційного навчання.

Окремого аналізу заслуговує процес адаптації та розвиток самоставлення в умовах інформальної освіти (курсів англійської мови). Підлітки здебільшого сприймають це як місце досягнень, подолання складнощів і досягнення лідерських позицій. На малюнках переважали зображення власної фігури анфас, у повний зріст. Дитина стоїть твердо на ногах біля дошки або парти та розповідає, пише, показує англійські слова та речення.

На відміну від українських, в'єтнамські школярі не мали досвіду дистанційної освіти, вони відвідували загальноосвітню школу та курси іноземної мови. Діти були добре адаптовані до умов традиційної освіти, орієнтовані переважно на лідерство, досягнення та дружні стосунки з однолітками. Це можна пояснити як тим, що ця культура більш колективістична, так і тим, що в умовах В'єтнаму успішне навчання є сходинкою до кар'єрного зростання та підвищення свого соціального статусу. Інформальна освіта сприймається більшою мірою як місце для розваг, дружнього спілкування з наставниками та однолітками. Це знайшло відображення і в малюнках дітей. Типовий малюнок на рисунку 3.

На малюнку фігури дітей незначною мірою відрізняються від фігури вчителя, вони вільно спілкуються, вітаються англійською, стоять поруч. З бесід із дітьми стає зрозуміло, що максимально приваблює їх в інформальній освіті можливість вільного спілкування між собою та з учителями – представниками іншої культури.

Висновки. Умови освітньої соціалізації (формальна, дистанційна та інформальна освіта) суттєво впливають на розвиток особистості підлітків та їхнє ставлення до самих себе. Найбільш сприятливими умовами для досліджених українських підлітків була інформальна освіта. Навчання в умовах загальноосвітньої школи викликало в багатьох із них перевтому та уникання навчання діяльності. Це для багатьох і було причиною переходу на дистанційне навчання. Дистанційне навчання призводило до деякої самотності, відсутності прагнення до лідерства. В'єтнамські підлітки були адаптовані до навчання в загальноосвітній школі та сприймали інформальну освіту як місце для спілкування та розваг, що не заважає їхній успішності.

Перспективи подальших досліджень – розроблення оптимальної стратегії психологічного супроводу дітей і підлітків різних культур в умовах інформальної освіти.

Література:

1. Бирюкова И. Неформальное образование: понятие и сущность. *Известия ВГПУ*. 2012. № 10. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/neformalnoe-obrazovanie-ponyatie-i-suschnost> (дата обращения: 29.04.2017).
2. Бугайчук К. Формальное, неформальное и информальное дистанционное обучение : сущность, соотношение, перспективы. URL: <http://www.e-learning.by/Article/Formalnoe-neformalnoe-i-informalnoe-distancionnoe-obuchenie-suschnostj-sootnoshenie-perspektiv/ELearning.html>.
3. Власова О., Гуленко А., Фадеева К.-М. Психологичний конструкт цілісності особистості в контексті методології філософії екзистенціалізму та екзистенційної психології. *Міжнародний науковий періодичний журнал «Фундаментальні та прикладні дослідження в практиках провідних наукових шкіл»*. Париж, 2014. № 5. С. 23–44.
4. Горшков М., Ключарев Г. Непрерывное образование в контексте модернизации. Москва : ИС РАН, ФГНУ ЦСИ, 2011. 232 с.
5. Дробноход М. Сьогодення і проблеми вищої школи України. URL: <http://anvsu.org.ua/index.files/Articles/DrobnoNhod2.htm>.
6. Зицер Д., Зицер Н. Практическая педагогика: Азбука НО. Санкт-Петербург : Просвещение, 2007. 288 с.
7. Калюжна Є., Дудко А. Психологічні особливості формування Я-концепції у старшому шкільному віці. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2016. № 1. С. 3–9.
8. Климов С. Неформальное образование: проблемы экономики и управления. Санкт-Петербург : Знание, 1998. 133 с.
9. Колодич Д. Формування «Я-концепції» дитини в умовах інформальної освіти (крос-культурний аспект). *Психологічний часопис*. № 2 (22). 2019. С. 40–52.
10. Колодич Д. Вплив інформальної освіти на взаємини підлітків з батьками. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. № 5. 2018. С. 100–104.
11. Кон И. Психология юношеского возраста. Москва, 1979. 175 с.
12. Лазоренко О. Неформальна освіта дорослих в Україні у проектних розвідках. URL: <http://eastboon.eu/ua/2013/02/country-ua/neformalnosvita-dorosluh-v-uNraini/19/02/2013>.
13. Мілютіна К. Оптимізація процесу професійного становлення засобами спілкування в інтернет-середовищі. *European Association of pedagogues and psychologists "Science"*. Prague, 2014. Vol. 2. P. 146–152.
14. Окерешко А. Информальное образование как фактор личностно-профессионального развития человека в пространстве современной культуры. *Человек и образование*. 2015. № 3 (44). С. 225–229.
15. Психологическая профилактика дезадаптации учащихся в начале обучения в средней школе (Метод. рекомендации для шк. психологов) / под ред. Л.П. Пономаренко. Одесса : Астро Принт, 1999.

16. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности. Москва : Мир, 1994. 320 с.
  17. Роджерс К.Р. Становление личности: Взгляд на психотерапию. Москва : Эксмо-Пресс, 2001. 416 с.
  18. Столяренко Л., Столяренко В. Социальная психология : учеб. пособие для СПО. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство «Юрайт», 2016. 2019 с.
  19. Billett S. Learning through work : Workplace participatory practices. In H. Rainbird, A. Fuller & A. Munro (eds.), *Workplace Learning in Context*. London : Routledge, 2004. P. 109–125.
  20. Eraut M. Transfer of Knowledge between education and workplace settings. In Rainbird, A. Fuller & A. Munro (eds.), *Workplace Learning in Context*. London : Routledge, 2004. P. 201–221.
  21. Field J. Lifelong Learning and the New Education Order. *Trent haw BooNs*. 2000. P. 8.
-

Kolodych D. M. The teenagers' socialization peculiarities in informal education conditions

We've done a comparative analysis of Ukrainian and Vietnamese students for the cross-cultural research of the impact of informal education (distance learning and language courses) on the teenagers' self-esteem. The study involved Ukrainian teenagers (30 people) who have experience of both formal schooling and distance learning and courses in English and Vietnamese students (34 people) who enrolled in the informal education system – English language courses. This provided an opportunity to assess their self-esteem in different conditions of socialization and educational process. We used two methodical instruments: technique "The Tree" (by D. Lampen) in the adaptation of L.P. Ponomarenko and the projective self-portrait «Me on study». The results represented in a table containing the respondents' choosing results studied by the method of "Tree" depending on their state of education in different conditions, appropriate labeling of these states in different colors and criteria on which interpreted the choice of position. Also we added the samples of projective self-portrait drawings which are vividly illustrate teenager's conditions in a different study systems. The study found differences in the distribution of teenagers' self, depending on educational process organization types and depending on cultural differences. It also revealed the influence of the educational socialization conditions (formal, distant and informal education) on the development of teenagers' personality and their attitude to themselves. Specifically, informal education revealed as the most advantageous by conditions for Ukrainian teenagers. Education in average schools caused fatigue and studying activity avoiding for many of respondents. Distant learning has led to some loneliness, lack of desire for leadership. Vietnamese teenagers have been adapted to study at secondary school and informal education perceived as a place for communication and entertainment that does not prevent their success. Also, by prospects for further research – developing the optimal strategy psychological support for children and teenagers of different cultures in different informal education conditions.

Key words: teenagers' self-esteem, educational socialization, cross-cultural research, Vietnamese students, informal education, distant learning.